

Vanemuise teatri mehed mustas

TEKST VIRGE RATASEPP
FOTOD RASMUS KULL

Vanemuise teatri neljas mängupaigas antakse aastas mitusada etendust ja kontserti. Iga lavastusega käib kaasas oma lavapealne maailm, mis loob atmosfääri ja paigutab artistid kindlasse aega ja ruumi. See maailm ei kerki aga iseenesest. Vanemuise teatri lava taga töötab praegu 22 mehist kätepaari, mis ehitavad üles ja võtavad maha just nii palju lavadekoratsioone, kui on teatri mängukavas ette nähtud lavastuste etenduskordi. Need on Vanemuise teatri lavameistrid – meie mehed mustas.

Pealavameistril Rello Läätsel täitus hiljuti 30. tööaasta Vanemuise teatris. Juuripidi teatriga seotud, juba noorest peast siinsete seinte vahel jooksnud ja teatri lõhnu endasse ahminud Rello meenutab oma ema sõnu: „Annad näpu, võtab kõik!“ Nii ongi läinud. Oma isa, toonase lavameeste pealiku Lui Läätse pika veenmise peale andis Rello koos sõber Rait Randojaga 1992. aastal teatril selle saatusliku sõrme. Poolest kohast lavamehetööst kasvas kiiresti välja täistööaeg ja endalegi märkamatult seisis Rello peatselt lavameeste kollektiivi ees, toonase tükimeistrina neid juhtimas.

„See oli ehmatav. Mul ei olnud kollektiivi juhtimise kogemust. Lui ütles: „Võtad meetrise poodiumi, paned lava ette ja muudkui juhendad.“ See vastutus oli suur, seda enam, et isa eeskuju käis ees,“ räägib Rello oma algusaastate ärevusest, millest on nüüdseks saanud enesekindlus.

Toonase ja tänase lavameistrite kollektiivi juhtimine on Rello sõnul aga võrreldamatu. Ajad on lihtsalt nii erinevad. Majad on erinevad. Mahud on erinevad. „1990ndad olid igale osakonnale üks katsumuste rada. Aga ka pullitegemist oli rohkem – nendest aegadest mäletatakse väga värvikaid lugusid rääkida,“ muigab Rello ning tõdeb, et tänapäeval on teatritegemine läinud loomult tõsisemaks, ootused ja vastutus on suuremad.

Lavameistriks saamise muster

Kui Vanemuise teater otsib lavameistreid, liigub sõna kiirelt ja esimene ring potentsiaalseid mehi leitakse pigem omade hulgast. Nii sattusid kaheksa aasta eest teatrisse tööle praegune pealavameistri abi Ken-Konrad Kerm, nelja aasta eest töölepingu allkirjastanud Risto Hanneste ja teist hooaega töötav lavameister Markus Kõrkjas.

„Minust sai lavameister nii, nagu enamik lavameistreid sünnib: keegi teadis kedagi, kes teadis kedagi,“ räägib Ken-Konrad, kes on lavameistrite ametiredelil käinud läbi kõik etapid, mis seni võimalikud. Ristogi tõdeb, et enamik huvitavaid asju elus juhtub ootamatult. Nii sai ta nelja aasta eest teatris töötavalt sõbralt sõnumi: „Tule Vanemuise lavameistriks!“

„Sõnum oli kummaliselt kutsuv,“ räägib Risto, kel varasemast elust pillimehe ja lauljana nii lava pealt, alt, eest ja tagant küllaltki palju nähtud ja kogetud. Pakkumine tuli Ristole soodsal ajal ja nii saigi tööleping sõlmitud. „Poole kohaga,“ peab ta

„Olen täheldanud, et kui lavameister huvitub kunstist, muusikast, teatrist ja teistest kunstivormidest, teeb ta tööd suurema tähelepanelikkusega ja on hingega rohkem asja juures.“

oluliseks märkida, sest aastate möödudes tunneb ta osalise koormusega töötamise üle üha suuremat heameelt. „Teise poole täidab peatselt pärast mind tööle tulnud Margus Rump. Kahepeale oleme kokku üks lavameister,“ naerab Risto, kes kutsub end ja Margust hellitavalt Poolikuteks.

Kogu töö on kohapeal õpitav. Markuse sõnul on hea lavameistri eeldus nutikus ja pealehakkamine. Ken-Konrad täiendab, et kasuks tuleb ka tehniline taip ja huvi kultuuri vastu. „Olen täheldanud, et kui lavameister huvitub kunstist, muusikast, teatrist ja teistest kunstivormidest, teeb ta tööd suurema tähelepanelikkusega ja on hingega rohkem asja juures,“ selgitab ta.

Vanemuise 22 lavameistril on kõigil oma iseloom, päeva-, töö- ja peremured ning -rõõmud. See teeb sellest ägedast pundist ka keerulise kollektiivi. „Päevad ei ole vennad ja kõik ei toimi alati sujuvalt,“ tõdeb Risto, kelle hinnangul võiks meeskond ühise eesmärgi nimel töötades tihti rohkemgi ühtekuuluvust tajuda ja üksteist vajadusel toetada.

Ken-Konrad tõdeb, et lavameistrite tiim on olemuselt tõesti üks parajalt hull punt. „Oleme tagumikkupidi koos nõnda sageli, et vennastumine on tugev. Mõned lavameistrid nagu juba olekski omavahel vennad. Eks näaklemised ja vahel tülidki käivad asja juurde. Sellest mitteeksisteerivast ideaalsest sümbioosist annab tihtilugu aga rohkem õppida,“ leiab ta.

Lavameistrid balletilavastuse „Luikede järv“ dekoratsioone üles seadmas. Esiplaanil vasakult Lauri Ant, Andre Luik ja Sergei Ivanov.

Pealavameister Rello Lääts.

Lavameistrid balletilavastuse „Luikede järv“ dekoratsioone üles seadmas. Esiplaanil paremalt Reigo Harkmann, Markus Kõrkjas ja Martin Remmelgas. Ülemisel fotol Keijo Sepp.

Rutiin tapaks

Mehi mustas hoiab teatris rutiinivaba töö.

„Peaksin ma töötama esmaspäevast reedeni kell 8–17, oleks neljapäevaks lahkumisavaldus laual,“ tõdeb Ken-Konrad.

„Paraku on teater selline töökoht, kus aeg lendab. Olgu see 10, 30 või 60 aastat, siis üldjoontes õhtul kodus paika pandud plaan järgmisel päeval ei kehti. Minu puhul pole see 30 aastat kehtinud. Fakt on, et etendus toimub, erandina koroonaaeg. Kõik muu seal ümber on aga muutuv,“ räägib Rello. Igapäevast tulekustutamist meestel jagub, sest Vanemuise teatri neli mängukohta – suur maja, väike maja, Sadamateater ja Teatri Kodu – nõuavad kõik oma aega ja tähelepanu. Ja seda sageli ka ootamatult.

Lavameistrite ametinimetuse taga peidab end suur hulk erinevaid tööülesandeid. Nende tööpäeva täidavad suures plaanis lava ehitus etenduseks, etenduse teenindamine ja lava demontaaž. „Kui ma töö vastu võtsin, kaotas esimese kahe kuuga 14 kilo,“ jagab Risto, kuidas intensiivsed ja füüsilised tööpäevad ta keha vormisid. Poole kohaga töötades on ta nelja aasta jooksul osalenud 78 lavastuse lavadekoratsioonide ehitamisel ja mahavõtmisel. „Selle aja jooksul on repertuaari lisandunud 46 uut lavastust ja maha kantud 47,“ teab Risto täpselt.

Lavaehituse vahel on jooksvad lisatööd ja inventari haldamine. „Vanemuisel on umbes 2000 ruutmeetrit teatrivälilist laopinda, mis ei hoi end ise korras,“ tõstab Ken-Konrad esile lavameistrite töö ladudes.

Lavaehituse kõrval on meeste füüsilist jõudu ja kiirust vaja ka etenduste käigus. „Kui etenduses on mõni sekund kestev *blackout* ja valguse naasmisel on lavapilt täiesti erinev olnust, siis seegi pole teatrimaagia, vaid kiired mehed mustas, kes on seda loodetavasti inimsilmale märkamatult teinud,“ räägib Ken-Konrad.

„Lavadekoratsioonide vahetusi harjutame lavaproovides koos näitlejatega. Kõik saavad oma vahetused kiirelt selgeks,“ lisab Markus. Noore lavameistri sõnul pole pimeduses töötamine probleemiks olnud, välja arvatud kord, kui ta asendas kolleegi „Pangarõvi“ etenduse ajal ja pidi pöörd-lava liikumise pealt seifi lavalt ära viima. „Tol hetkel ei saanud ma väga aru, kus ma olen.“ Ent lõpp hea, kõik hea.

Mehi mustas hoiab teatris rutiinivaba töö.

Justkui meremehed

Polnudki nii ammu, kui lavameistrid pidid pak-kima lavastuse dekoratsioonid mitme reka peale ning püstitama teatrimaailma mõnele lavale väljaspool Tartut. „Need tohutud ringreisid ja veomasinate koormad,“ jääb Rello mõtlikuks ja tõdeb, et järjepidevus ringreisidel käia kestis pikalt. „Neid aegu korrata on keeruline, nii finantsiliselt, vaimselt kui ka loominguiliselt.“

Koroonapandeemia pani suured ringreisid pausile, ent need hoogustuvad taas. Kontsertidega on käidud Pärnus, Jõhvis ja Tallinnas. Ooperiga „Don Giovanni“ oldi augustis Birgitta festivali laval Pirita kloostri varemetes ning 2023. aasta aprillis seatakse Rahvusopera Estonia lavale püsti ooperi „Linda di Chamounix“ dekoratsioonid.

Kui küsida meeldejäävaima ringreisi kohta, siis on see meeste sõnul muusikal „Ooperifantoom“, üks mahukaimate dekoratsioonidega lavastusi, mis Vanemuises olnud. Vanemuise teatrilavale loodud dekoratsioonid tuli siis püsti panna Eesti suurimale kontserdilavale Tallinnas. Teinekord pidi aga mahuka lavastuse paigutama mõõ-tudelt tagasihoidlikumale lavale. „Ringreisidega seotud väljakutsed on meeletud,“ tõdeb Rello.

Ringreiside tuules võrdleb Rello lavameistri ametit meremehe ametiga. See võrdlus on tal meelel ja keelel juba 22 aastat. „Pidevad sõidus olemised, suured veomasinate koormad, mida vedada, töö nädalavahetustel ja tööpäeva lõpp öösel kell kolm – need on väljakutsed, millest teise töörutiiniga inimene aru ei saa. Teater võtab palju, aga annab ka tagasi,“ tõdeb ta.

Töö neljal rindel

Lavameistrid jagavad oma töökäsi peamiselt nelja teatrimaja vahel. Eriti tihe on töögraafik siis, kui ühel õhtul on etendused suures ja väikeses majas

Näiteks „Ooperifantoomi“ paadisild kaalus oma täies hiilguses 1,1 tonni. Neid tonne vastu ladudes oli füüsiline töö meestel veel päevi kehas.

ning Sadamateatris. Lavameister Risto kasutab majade lavatehniliste võimaluste iseloomustamiseks meremehelikku võrdlust. „Suur maja on nagu Titanic – oma ajastu tippklass,“ räägib ta. Mitte seepärast, et ta oleks põhja minemas, aga väikseid kokkupõrkeid, mis vajavad igapäevast lahendamist, on palju. „Väike maja on turvaline turistialus – nagu Tallink. Sadamateater aga piraadilaev, alati purjede all ega lähe iial põhja, ning Teatri Kodu on selles kontekstis väike, aga oluline päästepaat.“

Tehniliselt on majad kõik oma nägu. „Parimad võimalused on suures majas – pöördlava, töstukid, vajukid, 46 stanget, 12 punkt-töstukit ja orkestriauk,“ loetleb Ken-Konrad. „Suure maja laval saab välja tuua väga mahukaid lavastusi, nagu on olnud „Ooperifantoom“ ja ooper „Carmen“. Väiksesse majja sobivad rohkem aga klassikalised tükid. Sadamateater on olemuselt *black box*, mis on soodne koht igasugusele alternatiivteatritele,“ teab Ken-Konrad hästi, mis lavastus kuhu sobib.

Vanemuise suure maja lavatehnika vahetati välja aastal 2017, seni pidid mehed toimetama enam kui 50 aastat vanade võimaluste piires. „Enne remonti said lavameistrid suures majas omajagu käsistangesid sikutada. Pärast remonti oli muutus meeletu. Kui vanasti riputati stangesse 150 kg kaaluv sein, siis pidi lavameister sama stange „kelgule“ laduma umbes 15 kg kaaluvate lavapommidega sama palju vasturaskust,“ meenutab Ken-Konrad.

Näiteks „Ooperifantoomi“ paadisild kaalus oma täies hiilguses 1,1 tonni. Neid tonne vastu ladudes oli füüsiline töö meestel veel päevi kehas. „Uue tehnikaga kinnitasid silla kaheksa punkt-töstuki otsa ja oligi kogu vaev. Loomulikult saab uues lavapuldil imepeenelt ka liikuvate dekoratsioonide kiirust reguleerida ja väga mitmekesiseid

vahetusi teha, mis käsitsi oleks kas keeruline või võimatu,“ on Ken-Konradil arengu üle hea meel.

Rello sõnul olid vanal, aga on ka uuel lavatehnikal omad plussid ja miinused. „Tänapäeva tehnika on publikule vaiksem. See on turvaline, võimalusterohke, täpne ja kiire. Aastakümnete eest oli lavadekoratsioonide liigutamisel kolinat ja mürinat palju. Seda tööd ei saanud teha märkamatult. Kui praegu peaks tekkima aga voolukatkestus, siis oleme omadega suhteliselt abitus olukorras. Või kui avastame ühtäkki, et mõni vajalik pistikuots on puudu ja seda saab ainult Hollandist...“ mõtiskleb Rello.

Liikudes ajateljel veel aastakümneid tagasi, mäletab Rello hästi, kui lavameistrite töövahendiks olid vaid nael ja haamer. „Kõik dekoratsioonid kinnitati naeltega. Siis tuli esimene akutrell ja esimene kruvi. Rootsist kingiti meile kotiga värvilisi teipe. Vaatasime teipi kui imeasja, katsusime ega tahtnud raisata,“ muheleb mees, kes on läbi aastakümnete näinud mitmeid arengujärke. „Kummaline mõelda, kuhu me jõudnud oleme. Võimalusi on tohutult: nüüd on meil suurepärase balletipõrand, mis kunagi oli nagu tõrvapapp, video, 3D, suured väljaprintid.“

Meelde jäävad lavaehitused

Lavamaailma valmimine käib koostöös mitmete asjaosalistega. Seal annavad oma visiooni lavastaja ja kunstnik, käe panevad külge dekoratsiooniala kunstnik-butafoorid ja etendusevalmis seavad lavameistrid. Erinevad nägemused vajavad eri lahendusi ja nii on lavameistrite töö ka lõputu lahenduste otsimine. „Mõni lavastaja ja kunstnik on kompromissialtim, teised tahavad oma kindlat nägemust,“ räägib Rello. „Kõik algab aga suhtlusest ja üksteise mõistmisest. Kui mõlemad kivid jahvatavad ühtemoodi, on edasine protsess ka lihtsam,“ viitab Rello suurte visioonidega tugevate isiksustega koostöötamise alustalale.

Meeste suurimad lavaehituselamused on seotud muusikalidega „Sweeney Todd“, „Hüljatud“, „Kaunitar ja Koletis“ ning „Ooperifantoom“. Viimane neist oli üks ajamahukaimaid, võttes meestelt kaks ööpäeva tööaega. Üheks keerulisimaks nimetavad nad ka ooperi „Carmen“ lava, mis kerkib amfiteatri stiilis kõrgustesse. „Mida ülespoole, seda raskemaks ja suuremaks trepiastmed lähevad. Parajad tonnid rauda, mis õhust ja armastusest paigal ei seisa, vaid tuleb kõrgustes

ja kitsastes pragudes ka omavahel poltidega ühendada,“ räägib Ken-Konrad.

Markus tõstab hea sõnaga esile draamalavastuse „Niskamäe naised“ lavaehituse: „See oli mu esimene.“ Ken-Konrad meenutab aga neid ärevaid kordi, kus lava enne etendust napilt üldse valmis sai. „Mitte et mehed laisad või kobad oleks olnud, vaid esines mitmeid meist sõltumatuid tagasilööke,“ selgitab ta.

Samuti on meestel olnud hingele valusaid olukordi koroona tõttu. Näiteks hetk, kus draamalavastuse „Niskamäe naised“ neli tundi kestnud lavaehituse järel, kui oli jäänud paika kruvida veel viimane kruvi, kõlas krapist teadaanne: „Näitleja haigestumise tõttu jääb tänane etendus ära.“ „Tagurpidikäik. Karm on ehitada valmis lava, kus ei kõla ainsatki nooti ega rida tekstiraamatust,“ nendib Ken-Konrad.

Meistrite lavakogemusest

Musta rietatult etenduste ajal lavadekoratsioonide vahetamine on meeste argipäev. Mõnes lavastuses rolli täitmine on aga võimalus, mida paljud hea meelega kasutavad. Ken-Konrad sai näitlejana lavaristsed draamalavastuses „Beatrice“, mängides turvameest. Risto on vahetusi ja pisiroll teinud lavastustes „Naksitrallid“, „Head inimesed“, „W“, „1984“, „Põrgupõhja uus Vanapagan“. „Lavale minnes pulss ikka tsipa tõuseb, aga muidu tundsin end seal hästi,“ meenutab ta.

Markust võib näitlemas näha aga lastelavastuses „Vennad Lõvisüdamed“. „Mängin seal üht Tengili sõdurit. Sattusin rolli juhuse tahtel, kui otsiti nelja ühte kasvu meest,“ meenutab ta. Lavameistrite kanda on muinasjutus ka lohe Katla 12 meetrit pikk looklev keha.

„Vendi Lõvisüdameid“ vaadates on mul küll väike kadedus sees. Sellised kostüümid selga saada ja seal laval olla – võimas!“ peegeldab Rello, kes tegi oma esimese näitlejarolli hoopis balletilaval. „Mängisime nelja mehega „Esmeraldas“ sõdureid ja timukat. Seisime siis seal orkestriaugu kõrval, liibukad jalas, nägu publikuga vastamisi. Olin ju põhimõtteliselt mees tänavalt. Ma polnud eluski balletti näinud – jalg värises tohutult,“ meenutab Rello oma esimest, aga üldse mitte viimast rolli balletilaval.

Muie suul jagab ta veel üht oma sõdurirolli draamalavalt. „Margus Jaanovits sai oma rollis surma. Pidin ta lavalt välja vedama. Tagurpidi

kõndides jäin vaiba ääre taha kinni ja kukkusin kuidagi nii, et Jaanovits lebas lõpuks mu peal. Pidin ta siis võimalikult delikaatselt enda pealt ära lükkama ja tegin uue katse surnud inimene välja viia,“ naerab ta.

Elevust tekitab ka meenutus, kui üks lava-meister pidi mängima laipa. „Pöördlava keereldes pidi laip jõudma lava taha, kus ta siis väljub. Mees ei saanud aga aru, kus lava pööre täpselt on, ja tõusis publiku ees surnukirstust üles, näost kaame, tüll peas. Tuli siis kirstust välja ja läks piinlikkusega lava taha.“

Ken-Konrad meenutab aga toredat seika Teatri Kodust, kus mängiti enam kui sada korda lastelavastust „Pettson ja Findus“. Iga etenduse alguses pidi lavameister panema Ott Sepale ehk Findusele pähe suure pappkasti, mis oli kaunistatud kenaks kinkepakendiks. „Mäletan hästi seda külma talve, kui kätte jõudis minu kord. Jõudsin pisut varem kohale, ajasin etteaste ooteruumis paar sõna juttu ja viskasin siis Otile kasti pähe. Lahkudes ei leidnud ma ei kindaid, salli ega mütsi. Piilus lavale ja nägin, kuidas kogu mu talvevarustus hüppab kinkepaki otsas koos Findusega lava suunas,“ naerab ta nüüd, aga ei teinud seda sugugi tookord, kui tagasiteel Vanemuise suurde majja külm kõrvu, kurku ja sõrmi korralikult näpistas.

Teatrisaalis harvad külalised

Oma igapäevatöö kõrvalt ei satu mehed ise just sageli teatrisaali publikupoolele. „Teatris käimine on nagu raamatu lugemine,“ tõdeb Rello ja tunnistab piinlikkusega, et teeb mõlemat liiga vähe. „Kui oled aastakümneid lava kõrval etenduste virvarris olnud, siis oled tegelikult need kõik otsast lõpuni ära näinud,“ mõtiskleb pealavameister. Siiski on tal kõik suure maja muusikalid ja paljud draamalavastused ning ooperidki nähtud.

Rello sõnul on lavatehnilise töötajana teatrisaalis pigem keeruline istuda. „Need paar korda, kui ma aastas teatrisse jõuan, pean väga teadlikult etendust jälgima. Näiteks ühel etendusel oli laval kardinapuu nurgast katki. Vahtisin terve etenduse seda ega jõudnudki teksti jälgida,“ räägib ta ja tõdeb, et etenduse sisu võib professionaalse kretinismi kõrval kaduma minna. Kunstiteose nautimisele võivad saatuslikuks saada ka kulunud värv ja lipendav teibiots.

Vaade lavameistrite tööle linnulennult. Ülemisel pildil on töös Aigar Kikkas, all vasakul aga Martin Rimmelgas ja Reigo Harkmann.

„Tore on töötada majas, millel on nii tohutu ajalugu.“

Kiitus tööle

Tänamine ja tänulikkus. Just sellega lõpeb iga etendus. Publik tänab artiste aplausi, soovi korral lilled ja hea sõnaga. Lavameistrite jutust kõlab vastu, et lavalaudadele see kiitus sageli jääbki. „Kiitus läheb paljudele korda,“ ütleb Rello ja tõdeb, et ega ta isegi kiitusi lihtsalt jaga. „Võibolla on see tingitud sellest, et olen üsna karm. Aga seda magusam mu kiitus on,“ mõtiskleb ta.

Oma osakonnas leiavad mehed ikka tänu- ja tunnustussõnu, ent väljastpoolt tuleval kiitusel on teine maik. „Tunnustusi on olnud erinevaid,“ räägib Ken-Konrad, „lavameistritele on jagatud nii kolleegipreemiaid kui aasta tehnilise töötaja tiitleid.“ Suurt heameelt tuntakse aga selle üle, kui etenduse järel ütleb artist lavameistrile aitäh. „See tänu annab lavameistritele hea tõuke ja motivatsiooni veel poole ööni lava maha võtta.“

„Eestlane, ja kedagi kiitmas...“ naerab Risto ja tõdeb, et tegemist on huvitava teemaga. Tema hinnangul on oma kiituses kõige ausamad ja siiramad Vanemuise teatri väliskülalised. „Minu kõige lähedam ja siiram kiitus tuli Jaapani primadonnalt Hiromi Omuralt, kes oli nimirollis ooperis „Madama Butterfly“. Tegime koos piltigi ja rändasin seeläbi Jaapanisse,“ meenutab Risto teda hea sõnaga.

„Tore on töötada majas, millel on nii tohutu ajalugu. Kui mõtled, mida siin näinud ja kogenud oled, mis pagasi endale aastatega oled korjanud ja mis tulevikul veel pakkuda on, siis see on võimas ja uhke. See mesilastaru, mis siin sumiseb, on kogu Euroopas niivõrd ainulaadne. Võimalus olla osa sellest, osa Vanemuise uhkest nimest, paneb selle aja eest siin teatris rohkem tänulikkust tundma,“ mõtiskleb Rello.